

Ludovít Petránsky
ARCHITEKTÚRA A VEDA

Nadviazanie súvislosti medzi architektúrou a vedou prostredníctvom priraďovacej spojky „a“ môže vyvolávať dvojaké rozpaky. Rozpaky predovšetkým z toho, že táto spojka implikuje predovšetkým paralelné svety bez vzájomného prieniku, ako aj prvé dotyky dvoch vzájomne nepoznaných oblastí. Toto možno navonok príliš abstraktné konštatovanie má však prekvapujúce konkretizácie a závažné dôsledky.

Dodnes možno nájsť architektov, ktorí túžia byť predovšetkým tvorcami a vedecké aktivity považujú za nutné zlo, alebo za niečo, čo je pre architektúru nešpecifické a čo môže architektúru dokonca deformovať. Takéto, zdanlivo pocitovo podfarbené závery, nemusím dokladať preukázateľným sociologickým prieskumom, nakoľko aj bez neho v súčasnosti na Slovensku došlo k problematickému oddeleniu architektúry a architektonickej tvorby, ktoré sa najrukolapnejšie prejavuje v architektonickom školstve na treťom stupni štúdia, kde je v odbore architektúra vedecké štúdium a v odbore architektonická tvorba umelecké štúdium, ako to dokladajú tituly PhD. a ArtD.

Ale rovnako nájdeme architektov, ktorí netvorí, ale sú výskumníci, učiteľia a podobne. Pokiaľ medzi tvorcami vznikajú rozpaky, tak preto, že oni nechcú prepojiť tvorbu s vedou ako niečím, čo je chápané ako príťaž, ale výskumníci sa zasa neponáhľajú nadviazať kontakty s tvorbou, lebo ju chápu ako čosi kompromisné a nečisté. Tento stav zreteľne dokladá, prečo sa na tejto úrovni architektúra a veda nepretínajú a netvorí, pre súčasnosť tak typické, hybridné územia. Je tomu tak preto, že architektúra sa v tejto súvislosti identifikuje s umením, a to sa chápe ako čosi vede protikladné.

V tomto myšlienkovom pochode je niekoľko problémových bodov. Prvý treba vidieť v tom, že architektúra sa stotožňuje s umením. Takéto spojenie má svoje tradície, ale je principiálne nerealizovateľné. Český štrukturalizmus na základe vedeckého výskumu estetické funkcie preukázal, čo sa stane, keď v nejakej oblasti začne dominovať estetická funkcia: predmet je vyradený z každodennej prevádzky, problematizuje sa čitateľnosť diel, z komunikatívneho znaku a funkčného predmetu sa stane vec, ktorá obracia pozornosť na svoje usporiadanie a vyvoláva emocionálne odozvy. Práve vyradenosť z každodennej prevádzky a enigmatická funkčnosť sa funkcionalisticky premýšľajúcim štrukturalistom zdala kameňom úrazu, a preto celkom rigorózne trvali na tom, že v architektúre nikdy nemôže nastať prípad, že estetická funkcia bude dominovať (to je však štrukturalistická definícia umenia). Tá môže byť len sprievodná alebo podriadená. Druhý problémový bod je zotrvávanie na pozíciách principiálnej nezlučiteľnosti vedy a umenia. Tento dnes už historický názor má takisto svoje dejiny a vrcholil v šesťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, keď ho podrobil analýze Ch. P. Snow v knihe Dve kultúry. Dnes považujem spomínané úvahy za zastarané a nezodpovedajúce dnešku. O to

viac je zarážajúce, že na Slovensku prichádza k oddelovaniu architektúry a architektonickej tvorby práve teraz.

V súčasnosti je oveľa zmysluplnejšie vysvetľovať prepojenie architektúry a vedy priraďovacou spojkou „a“ ako novú etapu spojenia.

Spojenie architektúry a vedy možno interpretovať z troch základných hľadísk:

1. totožnosť vedy o architektúre,
2. veda ako vnútorná súčasť architektúry,
3. veda ako výskumný postoj predmetne zameraný na architektúru, ale zaujímaví pozíciu mimo nej.

Rozlíšenie týchto troch pozícií zasa vychádza z historických podôb prelúčia ako aj z postulátov súčasnosti. Pokúsím sa v skratke popísať vymedzené tri pozície a predstaviť dôsledky, ktoré niekedy nie sú prívržencami spomínaných hľadísk vždy explicitne formulované.

Totožnosť architektúry a vedy v striktnom zmysle sformulovaná nikdy nebola.

Keď hovorím v striktnom zmysle, tak mám na mysli, že nikdy nedošlo k definičnému prekrytiu architektúry a vedy v cieľoch, procesoch a výsledkoch týchto činností. Historicky by sa dalo uvažovať čiastočných prekryvaniach vtedy, keď sa postuluje architektúra ako niečo principiálne neumelecké, keď sa proklamuje architektúra ako jednota vedy a techniky, respektíve vedy, techniky a umenia. Takéto vymedzenia architektúry poznáme z dvadsiateho storočia. V súčasnosti sa však vynárajú dve podoby stotožňovania vedy a architektúry.

Prvú podobu nazvem poklesnutou totožnosťou a druhú prognostickou alebo heuristickou totožnosťou. Prvá sa navonok neprejavuje deklaratívne, o to viac pôsobí v každodennom živote a my jej nechtiac otvárame dvere. Myslím na situácie, kedy sa rozhodujeme, či udelíme vedecké alebo pedagogické hodnosti tvorcovi, ktorí nenapísali vedecké monografie, štúdie a podobne a keď sme presvedčení, že si to zaslúžia, potom sa uchýlime k tézám, že navrhovanie domu je vlastne vedecká činnosť a postavené dielo vedeckým traktátom. Iná podoba poklesnutej totožnosti vedy a architektúry sa začne utvárať vtedy, keď všetci pedagógovia fakulty vyhlasujú, že robia vedu, a preto ju môžu aj vyučovať. Medzi architektmi sa možno veľmi často stretnúť s pozoruhodným syndrómom vedeckosti: sami sú presvedčení o tom, že architektúra je syntetická činnosť, a práve to ich oprávňuje vyučovať akúkoľvek disciplínu bez potrebného špecializovaného školenia, ale z druhej strany takmer nikoho nechcú pripustiť vyučovať architektúru. Spomínam tieto anekdotické formy totožnosti nie pre pobavenie, ale preto, že ešte stále v nich žijeme a hlavne preto, že produkujú nearchitektonickú a nevedeckú atmosféru priemernosti. Druhá podoba súvisí s niečím oveľa závažnejším, a to sú premeny architektonickej profesie. Čoraz častejšie sa prejavujú indikácie, že tradičné zručnosti architekta preberajú počítačové

softvéry. Stále väčšiu dôležitosť získava konceptuálna fáza tvorby a premenami prechádza aj výsledok tvorby. Nemusi to už byť postavené dielo, ale algoritmus, špecifický počítačový program ako napríklad urbanistický mixer skupiny MVRDV alebo genetické stratégie FOA. Na základe týchto tendencií sa dá predpokladať, že architektonická tvorba sa bude hybridizovať s vedeckou, alebo sa architektúra znovuzrodí ako architektonický výskum porovnateľný s netradičným vedeckým výskumom. Veda bola vždy nejakým spôsobom prítomná v mnohých umeniach, ale v architektúre mala odjakživa samostatnosť, dokonca tvorila komplementárnu súčasť tvorby tak ako vo Vitruviovskom modeli *rationatio a practica*. V tomto zmysle možno hovoriť skôr o tradičnom spojení architektúry a vedy ako o potrebe nového spojenia. Pomaly to bude päťdesiat rokov, čo sa na Slovensku uskutočnila celoštátna konferencia pod názvom *O vedeckých problémoch architektúry*. Akademik Belluš tam predniesol príspevok, ktorý bol nadpísaný **Úlohy vedy v architektúre**. Jeho chápanie spojenia vedy a architektúry je dodnes brané takmer ako jediné možné. Práve na základe takéhoto ponímania často vzniká názor, že každý architekt je v určitej fáze tvorby vedcom, že dokonca musí aj vedcom byť. Veda vnútri architektúry bola a bude záležitosťou mnohostranne vzdelaného architekta, alebo celého radu špecialistov. Túto diferenciáciu možno pozorovať aj dodnes vo viacerých etablovaných tvorivých metódach: technický objav nemusí vždy vznikáť iba v spojení s vojenským priemyslom, ale rodí sa aj v spojení s architektonickým problémom. Takýto objav môže urobiť aj architekt, čo dokladajú napríklad Fullerove geodetické kupoly, ale z druhej strany sa môže architekt spoliehať na tímy špecialistov ako v prípravných fázach funkcionalistickej metódy. Veda je podľa tohto vzoru pre architektúru dôležitá v aplikačnej podobe a má skôr podobu technického alebo humanitného výskumu, nie špecificky architektonického.

Tretím príkladom spojenia vedy a architektúry je veda o architektúre ako záležitosť špecialistov zaoberajúcich sa profesionálne buď teóriou alebo históriou architektúry. Tito špecialisti, nech sú akokoľvek úzko spojení s architektúrou, vykonávajú výskum pre architektúru zvonka architektúry. Zvonka je pomenovanie pozície mimo tvorby a tvorivého procesu. Takáto pozícia nemusí stratiť kontakt s tvorbou a má celkom prirodzene aplikačný charakter, ale môže viesť až k paralelnému suverénnemu výkonu, ako je to v prípade dejín architektúry a všeobecnej teórie architektúry. Niekedy to nemusia byť dvaja ľudia, ale určite je to druh autorskej a výskumnej schizofrénie v jednej osobnosti, ale najčastejšie sú to diferencované komunity. Zaoberal som sa tromi prípadmi spojenia architektúry a vedy, aby som si ich popisom sám ujasnil ich existujúce vzťahy, ale aj preto, že dnes sa popri vedeckom výskume v umení a architektúre čoraz častejšie ozývajú hlasy, ktoré propagujú umelecký a architektonický výskum ako špecifickú formu bádania. Predpokladám, že z môjho popisu je zrejmé, že je dôležité takúto formu výskumu etablovať, pretože je to najzávažnejšie rozhodnutie pre udržanie kroku so súčasnými po-

dobami architektúry. Naopak v tradičných podobách spojenia vedy a architektúry treba prehĺbiť profesionalitu a vedeckú pokoru.

Recenzný posudok

V úvode svojho príspevku prof. Petránsky poukazuje na nepochopiteľné a zjavne veľmi účelové ustanovenie študijných, ale i vedných odborov architektúra a architektonická tvorba. Odbor architektúra je zaradený v technických odboroch a odbor architektonická tvorba v umeleckých odboroch (aj ako vedný odbor, ktorého „produktom“ sú ale doktori umenia ArtD.). Toto rozdelenie architektúry posilňuje predstavu o dvoch paralelných svetoch bez vzájomného prieniku, čo autor komentuje na použití priradovacej spojky „a“. Pojem architektúra by sme mohli nahradiť nadradeným pojmom umenie („...architektúra sa stotožňuje s umením.“). Potom by sme hovorili o „umení a vede“ a zotrvali „na pozíciách principiálnej nezlučiteľnosti vedy a umenia“. Tento stav zreteľne dokladá, prečo sa na tejto úrovni architektúra a veda neprelínajú a netvorí pre súčasnosť tak typické hybridné územia.“

Prof. Petránsky napriek použitiu priradovacej spojky „a“ ponúka možnosť spojenia architektúry a vedy z troch základných hľadísk:

1. totožnosť vedy o architektúre,
2. veda ako vnútorná súčasť architektúry,
3. veda, ako výskumný postoj predmetne zameraný na architektúru, ale zaujímavú pozíciu mimo nej.

Najpodrobnejšie diskutuje prvú možnosť – totožnosť vedy o architektúre. Oceňujem, že otvorene píše o „poklesnutej totožnosti vedy a architektúry“, ktorá vyústila v tézu, že „navrhovanie domu je vlastne vedecká činnosť a postavené dielo vedeckým traktátom“. Spomenuté tézy sa negatívne odrazili vo formovaní architektonickej vedy. V druhej podobe spojenia vedy o architektúre pozoruhodne vystihuje aktuálny a na architektonickej scéne čoraz diskutovanejší jav, ktorým je premena architektonickej profesie a orientácia na konceptuálnu fázu tvorby.

V časti renovanej vedy vnútri architektúry je načrtnutá výzva diskutovať technický objav a technický vynález a ako ktorý súvisí s architektúrou. Výstižne je charakterizovaná i veda o architektúre, ktorú väčšinou robia osobnosti mimo priamy tvorivý proces.

Príspevok je výzvou na ďalšiu diskusiu o principiálnych otázkach umeleckej tvorby a vedeckého bádania, o ďalších súvislostiach spojenia architektúry a vedy.

prof. Ing. arch. Julián Kepl, PhD.